

BARIŞ ZEKÂSINA SAHİP BİR LİDER OLARAK: MUSTAFA KEMAL ATATÜRK

**ERCETİN, Şefika Şule-ÇAYKÖYLÜ, Ali
TÜRKİYE/ТУРЦИЯ**

ÖZET

Mustafa Kemal ATATÜRK askerî, siyasi, tarihî, felsefi ve daha pek çok farklı alanda liderdir. Bu bir lider olarak Mustafa Kemal ATATÜRK'ün çok boyutlu zekâsının göstergesidir. Liderlik yaptığı her alanda, örnek ve esin kaynağı olan Mustafa Kemal ATATÜRK sahip olduğu kişisel yeterlilikleri ile bugüne kadar bir zekâ türü olarak tanımlanmamış; “barış zekâsının” tanımlanması ve açıklanmasında da bir esin kaynağıdır. Bu çalışmada, Mustafa Kemal ATATÜRK'ün sahip olduğu barış zekâsı sınırlı örneklerle barış zekâsının bir zekâ türü olma özelliklerinin bazıları ile tartışılmış ve irdelenmiştir. Bu çalışmada yapılan tartışma ve irdemeler ulusal ve uluslar arası bağlamda liderler için önemli ipuçları içermektedir.

Anahtar Kelimeler: Mustafa Kemal ATATÜRK, liderlik, barış zekâsı, sistem metaforu.

ABSTRACT

Mustafa Kemal Atatürk: A leader With Peace Intelligence

Mustafa Kemal ATATÜRK is a leader on military, political, philosophical and many other areas. This is a indicator (pointer) of Mustafa Kemal ATATÜRK's multiple intelligence as a leader. M. Kemal ATATÜRK is not yet conceptualized in an intelligence category. As being a model and inspiration point in each field he leads, Mustafa Kemal ATATÜRK is also inspiration for defining and elucidating the “peace intelligence”. In this study, with limited examples, Mustafa Kemal ATATÜRK's peace intelligence has been discussed and elucidated with some of the qualifications of peace intelligence that being one of the intelligence types. Discussions and examinations in this study are giving most important clues for leaders in national and international context.

Key Words: Mustafa Kemal ATATÜRK, leadership, peace intelligence, system metaphor.

GİRİŞ

Zekâ tanımlanması öyle güç bir kavram ki ne olduğunu tanımlamak da kimi zaman zekânın yetersiz kaldığını hissedebiliriz. Ve liderlik öyle bir kavram ki anlamak ve çözümlenmekte zorlanabiliriz. Her iki kavramında tanımlanması

konusundaki çabaların belki de insanlık tarihi kadar eski bir geçmişi olduğunu ve insanın varlığını sürdüreceği zaman dilimine kadar bilinmeyen bir geleceği olabileceğini söyleyebiliriz. Bu çalışmada her iki kavramla ilgili bu güne kadar sürdürülen bu anlamdaki çabaları çok ayrıntıda açıklayıp tartışmayacağız. Bu çalışmada yeni bir zekâ türü olarak **barış zekâsını** açıklayacağız. Barış zekâsını tanımlamamıza esin kaynağı olan Mustafa Kemal Atatürk'ü bir lider olarak barış zekâsının bir zekâ türü olma özelliklerinin bazıları ile sınırlı birkaç örnekte iç içe geçmiş bir sarmal bütünlüğünde ele alacağız

Zekâ

Kimde? Ne kadar? Nasıl? Niye? Nerede? Sayısız yanıt arayışı, bir o kadar gizem yüklü bir kavram... Zekâyı bazı eğitimciler “öğrenme yeteneği”, bazı biyologlar “çevreye uyuma yeteneği”, bazı psikologlar “muhakeme yoluyla sonuca ulaşma yeteneği”, anne babaların hemen hepsi “sadece ve en çok kendilerinde ve çocuklarında bulunan şey”, ve yöneticilerin pek çoğu “kendini o konuma getiren ve başkalarında olmayan şey” olarak tanımlamakta.

Sizin de bir tanımınız vardır elbette, sizin tanımınızı bilmiyoruz ama zekâyı çözümlmek, açıklamak, tanımlamak oldukça güç görünüyor. Eğer öyle olmasaydı, zekâyı ilişkin geliştirilen kuramlarla ilgili alternatif metaforlar kullanılmaz ve değişik sınıflandırılmalar yapılmazdı. Bunlar arasından biz Sternberg'in (1992: 4) kullandığı coğrafik, bilişsel, biyolojik, epistemolojik, antropolojik, sosyolojik ve sistem olarak tanımladığı metaforlardan, **sistem** metaforundan yararlandık. Sistem metaforu, zekânın bireyin içsel ve dışsal dünyası ile ilişkisini çok boyutlu açıklamaya çalışan, tüm metaforların kesiştiği bir noktada zekâyı anlama çabalarının bir ürünü olarak değerlendirilebilir. Sistem metaforu, içerdiği kuramlar açısından, barış zekâsını açıklamak ve tartışmak için uygun kuramsal temeller ve pratik sonuçlar sağlamaktadır. Sistem metaforu Gardner'ın “çoklu”, Sternberg'in (1983; 1985; 1988) “Triarşik”, Ceci'nin (1986; 1990a; 1990b; 1994) “biyoekolojik” zekâ kuramlarını içermektedir. Bu kuramlardan birisi olan Howard Gardner tarafından tartışmaya açılan çoklu zekâ kuramı konu en etkili ve kapsamlı çalışmadır. Gardner (1983), Frames of Mind adlı yapıtında çoklu zekâ kuramını tartışmaya açmış, zekâ testleri ile ölçülen bireysel yeterliklerin sınırlı olduğunu insanların çeşitli alanlarda yeterli olabileceklerini, bu nedenle, zekânın tek boyutlu bir kavram olarak açıklanmaması gerektiğini savlamıştır. Gardner aynı zamanda bu çalışmasında zekâları belirlerken nasıl bir ölçütler dizisi oluşturduğunu açıklamış; aynı zamanda, bu ölçütler dizisini herhangi bir zekâ adayının listeye seçilmesinde kullanılmasını önermiştir. Bir zekâ adayının gerçekte zekâ olup olmadığına karar vermeyi kolaylaştıran ölçütler dizisi şöyledir:

Beyindeki Bir Hasar Nedeniyle İzole Olma Potansiyeli: Beyindeki hasar nedeniyle zarar görmesi, izole olması olasılığını taşıması.

İdiot Savantlar, Dâhiler Ve Başka İstisnai Bireylerin Varlığı: Beceriler ya da kusurlar bakımından oldukça sıra dışı bir görüntü sunan bireylerin var olması böylece görece, hatta izole bir biçimde ele alınabilmesi.

Tanımlanabilir Bir Kilit Operasyon ya da Operasyonlar Dizisi: Zekânın içerden ya da dışarıdan sunulan bilgiyle harekete geçen ya da tetiklenen genetik olarak programlanmış tıpkı bir bilgisayar sistemi gibi işlemesi.

Farklı Bir Gelişim Hikâyesi ve Tanımlanabilir Bir Uzman Performansı: Normal olduğu kadar parlak bireyler içinde geçerli olan bir gelişim hikâyesi olması.

Evrimsel Bir Tarih ve Aklın Evrimi: Evrimsel bir geçmişi olması, başka türlerde tek başlarına varlık göstermesine karşın insanlarda bir arada bulunan beceriler içermesi.

DeneySEL Psikolojinin Katkısı: Deneysel psikoloji çeşitli işleyiş mekanizmaları ile rahatça çalışılabilir ölçüde modüler ya da belli bir alana özgü beceriler içermesi.

Bir Sembol Sisteminde Kodlanmaya Duyarlılık: Bir sembol sistemi içinde kendi gerçekleştirilmeye yönelik bir doğal eğilimi içermesi.

Psikometrik Bulguların Katkısı: Psikometrik sonuçlarla olabildiğince desteklenmesi, ancak psikometrik bulguların da dümdüz yorumlanmaması anlamını taşımaktadır.

Bizde yeni bir zekâ türü olarak barış zekâsını tanımlarken bu ölçütler dizisinin bazılarında yararlandık.

Sistem metaforunda yer alan bir başka kuram Sternberg'in triarşik zekâ kuramıdır. Zekâ konusuna en önemli katkılarından biri, geliştirdiği kuramla, pratik bilgiyi kapsayan bir biçimde zekâyı yeniden tanımlamasıdır. Bileşimsel, bağlamsal ve deneyimsel üç alt kuramı içeren triarşik zekâ kuramında, Sternberg (1983; 1985; 1988), zekânın etkileşerek işleyen farklı bileşenlerden oluştuğunu, bireyin içsel ve dışsal dünyası ile deneyimlerinin zekâyla ilişkisi olduğunu savlamıştır. Sternberg, bileşimsel alt kuramda, bireyin zekice davranış geliştirmesinde kullandığı bilişsel süreçler ve yapılardan oluşan içsel dünyasını, deneyimsel alt kuramda, bireyin deneyimlerinin, zekâsına, iç ve dış dünyasıyla ilişkilerine etkisini, bağlamsal alt kuramda, bireyin çevresel istemleri değerlendirmekte kullandığı süreçler ve dış dünyasını ele almış zekâyı bu bütünlükte açıklamıştır.

Sistem metaforunda yer alan bir başka yaklaşım Stephen Ceci tarafından geliştirilen “biyoekolojik yaklaşımdır”. Ceci (1990a), genel zekâ ya da g faktörü biçiminde tanımlanan tek bir zekâ kavramına karşı çıkmış; zekâyı biyolojik temelleri olan çoklu bilişsel potansiyel, bağlam ve bilgi bütünlüğünde değerlendirmiştir. Bizim açımızdan her üç kuram yeni tanımladığımız barış zekâsını açıklamamızı kolaylaştırıcı ipuçları sunmaktadır.

Sistem metaforundaki yaklaşımların getirdiği bütüncül bakış açısına karşılık, zekâ boyutları, değişkenleri, işleyişi gibi pek çok yönüyle hâlen üzerinde tartışılan bir kavram olarak görünmektedir. Yapılan ve yapılması olası tüm tartışmaların zekâya ilişkin bilgileri, bulguları, anlayışları geliştirmekte ve zenginleştirmektedir. Nitekim Amerikan Psikoloji Derneği (1995) tarafından oluşturulan bir çalışma grubunun hazırladığı raporda şunlar vurgulanmaktadır:

“Bireylerin karmaşık düşünceleri anlama, etkili bir biçimde çevreye uyum sağlama, deneyimlerden öğrenme, çeşitli uslamlama biçimlerini kullanma ve düşünerek engellerin üstesinden gelme yetenekleri birbirinden farklıdır. Üstelik çok boyutlu bireysel farklılıklar, kendi içlerinde de tümüyle tutarlı değildir. Örneğin; belirli bir bireyin zekâya ilişkin performansı, onun farklı ölçütlerle karar vermesi gereken, farklı durumlarda, farklı alanlarda değişmektedir. Bu nedenle zekâya ilişkin kavramlar, bu karmaşık fenomeni tanımlama ve organize etme çabalarının bir ürünü olup, hiçbiri henüz tüm soruların yanıtlarını ve evrensel bir uzlaşmayı içermemektedir”. Bu anlamda yeni tanımladığımız “Barış zekâsı”nın, zekâya ilişkin bilgileri, bulguları, anlayışları geliştireceğini zenginleştireceğini düşünüyoruz.

Yeniden zekâ tanımlamalarına dönersek; insanların problem çözme, yaratıcılık ve uyum becerilerini izaha çalışılırken, sözel, matematiksel, başarı, uzamsal, bedensel, müzikal, sosyal, bireysel, varoluşsal, doğa zekâsı, tat alma dokunma, çok çeşitli zekâ tanımlama ve sınıflandırmaların yapıldığı anımsayabiliriz (Gardner 1983; 1995; 1999a; Sherman, 1999; Stenberg, 1996).

Zekâ kavramının, çevreyi doğru tanıyabilme, iyi ilişkiler kurabilme, çevreden gelen uyarılara uygun cevaplar verebilme ve adaptasyon gibi ve hatta beklide söylediğimizden çok daha fazlasını içeren yeti ve yetenekleri içerdiğini söyleyebiliriz. Zekâ akıl melekelerinden birisi olmasına karşın ölçülebilen zekâya etki eden diğer akıl melekeleri olduğunu kabul etmek durumundayız. Düşünme, irade, bellek, algılama vs. toplumsal tavrın içinde bilişsel, afektif ve davranışsal öğeler bir arada bulunduğu; bunların aynı zamanda bir toplumsal kontrol mekanizması oluşturduğunu söyleyebiliriz. Dışarıdan gelen değişime istek ve eğilimlerin, bunların süzgecinden geçtikten sonra değer kazanmaya başladığını düşünebiliriz (Akyüz, 2002).

Aslında evreni ve insanı analiz etmeye başladığımızda sonsuz çeşitlilik ve bileşimini hayret bile edemeden durup sadece izleyebiliriz. Evrendeki analitik parçalar bütünü oluştururken sürekli ve sonsuz etkileşim içindedirler. Evrenin bir parçası olan bir insanı ayrı bir bütün olarak ele alıp analiz etmeye başladığımızda ise onun büyük parçalarının kozmik, sosyal, biyolojik ve ruhsal elemanlar olduğunu söyleyebiliriz. Yani insan biyopsikososyalkozmik bir yaratıktır. Ruhsal elemanları analizinde ortaya çıkan duygulanım, düşünce, bilinç, yönelim, irade,

hareket, algılama, bellek, zekâ gibi akıl melekeleri de bilimsel analiz açısından bölümlendirilmesi uygun görülmüş öğelerdir; etkileşim içinde bütün olarak ruhsal aygıtın işleyişine olanak sağlarlar. Bu bağlamda zekâ dediğimiz melekeyi tanımlanan tanımlanması olası zekâ türleri ve daha fazlası bir bütün hâlinde ortaya çıkacaktır. Bize göre dahası “Barış Zekâsı”dır.

Barış Zekâsı

“Barış” bir kavram olarak farklı alanlarda değişik boyutlarda ele alınarak tartışılan, açıklanan bir kavramdır. Örneğin politik bilimde evrensel bir değer, daha iyiyi sağlamak için değişen yaşam koşullarında, durumları, davranışları ve anlayışları karşılıklı olarak yeniden yeniden şekillendirme düşüncesi, kültür, deneysel psikolojide gereksinimler, oto kontrol, deneysel psikolojide bilişsel ve moral gelişimin bir aşaması, adalet, sosyal psikolojide insan hakları, grup kimliği ve çatışma, kişilikle ilgili çalışmalarda kimlik, saldırgan olmayan kişilik, bütünleyici güç, kültürel çalışmalarda çok boyutlu yabancılaşma, klinik çalışmalarda psikolojik travma, affedebilmek, öfke yönetimi bağlamında ele alınmakta ve tartışılmaktadır. Bu çalışmalarda farklılıkların değerli olarak kabul edildiği, dünyanın tüm kaynaklarının eşit bir biçimde paylaşılması inancının benimsendiği örgütsel düzenlemeler ve yönetsel uygulamalar, bireysel ya da toplumsal anlamda sürekli öz disiplin, affedicilik, sevecenlik, adalet, yıkıcı duyguların denetimi, üstün değerleri içeren olumlu bir dünya görüşü ve davranışı, ruhsal olgunluk, sorun çözme, çatışmaları yönetme adaletsizlik ve güç dengesizliklerine çözüm arama gibi boyutlar ön plana çıkmaktadır (Tremblay ve Diğerleri, 2003: 126; Boulding, 2000: 1; Hoshmand and Kass, 2003: 205-207; Coles, 2000; Maton, 2001; Sarason, 2001: 599-601; Bar-Tal ve Diğerleri, 2007; Basabe ve Valencia, 2007).

Bu aşamada bugüne kadar ulaşılabilen çalışmaların hiçbirinde **barışın bir zekâ ürünü** olarak tanımlanmamış olduğunu vurgulamak gerekir. Oysa çalışmalarda ön plana çıkan boyutların tümü dikkate alındığında bunların hemen hemen tümünün bireysel, örgütsel ve toplumsal anlamda, biyopsikososyalkozmik potansiyeli, yeteneği, yeterliliği içerdiği söylenebilir. İşte biz bu nedenlerle **barış zekâsını** tanımlama gereği duyduk ve tartışmaya açtık. Peki, nedir barış zekâsı?

Barış zekâsı adaptasyon temellidir. Kişiler arası ve çevre ile ilişkileri düzenleyebilme kapasitesi olarak ortaya çıkar. Bu sadece sosyal zekâ tanımlaması içinde kalmaz. Bir zihinsel gücü temsil ettiği kadar davranışsal kararlılık ve gücü de temsil eder. Kendini ve karşısındakini anlama ve tanıyabilme kapasitesi bu güce destek verir. Belki de barış zekâsı başarı zekâsının en temel ünitesidir. Toplum başarısı birey ve sistem temellidir. Sistemin sağlam işleyişi sisteme uyum ve kişiler arası ilişkilerde başarılı olma gibi bir zekâ ürünü olarak karşımıza çıkan sağlıklı davranış ve yönelişlere bağlıdır.

Barış zekâsı akıcıdır. Başarı zekâsının özelliklerinden olan esneklik barış zekâsında akıcılık olarak karşılık bulur. Akıcılık kararlı bir kişilik yapısı zemininde uyum ve kişiler arası ilişkilerde derece derece yükselen bir barış zekâsı özelliği olarak kendini hissettirir. Akıcılığı stabil yapı ve uyum yeteneği ile cıva ile özdeşleştirilerek tanımlamak mümkün olabilir. Türkçede “cıva” gibi deyimli canlılık ve kararlılığı ifade etmek için kullanılır. Bulaşmayan dağılmayan etrafı kirletmeyen bir canlılık ve kararlılık, barış zekâsının başarı temelli yapısal özelliğidir. Maddenin, kimyasal kararlılığı, yani moleküler kararlılığı bozulmadan hâl değiştirmesi; suyun soğukta donması, ortalama sıcaklıklarda akışkan bir sıvı hâline gelmesi, sıcakta gaz hâline dönüşmesini bireye uyarlayabiliriz. Bu anlamda, değişik ortam ve değişik kişiler arası ilişkilerde kişilik ve kimlik zafiyeti ortaya çıkmaksızın; her türlü ortamda bir şekilde varlığını ortaya koyabilmek barış zekâsının ana motiflerini çizmektedir.

Barış zekâsı yaratıcılığın bir süper bileşimidir. Çünkü farklılıkların çatışmaya dönüştüğü tüm bağlamlarda, anlık, karşılıklı, uzlaşılabilirlik ve olumluluk anlamında çok boyutlu seçenekleri içeren strateji ve politika geliştirip çözüm üretir. Bu anlamda barış zekâsı, yaratıcılık ve zekâ arasındaki ilişkiyi tartışan Sternberg ve O’Hara (2004) vurguladığı bağlamda zekânın bir alt boyutu olarak yaratıcılıktan çok, yaratıcılığın bir süper seti olarak işlev görür.

Barış zekâsı insanın biyopsikososyalkozmik potansiyelini barışla ilgili becerilere; becerileri, işlevselleştirerek kendi ve diğer tüm varlıklar için tutarlı ve olumlu bir yaşam biçimine dönüştürme sürecidir. Barış zekâsı sadece barışa yüklenen farklı anlamlar, değerler ve inançlar manzumesini ifade etmez. İnsan olarak sahip olunan biyopikolojikkozmetik potansiyelini kendi ve diğer varlıklar için bu anlamdaki becerileri işe koştugu bir yaşam biçimine dönüştürmektir. Tüm biyopsikososyalkozmik alanlarda eylemde olan bir zekâ türüdür.

Barış zekâsının köken aldığı beyin bölgelerinin Talamus ve Frontal Korteks olması olasıdır. 1949’da Donald Hebb (Andreasen, 2003) tarafından beyin esnekliği (Brain Plasticity) kavramı ortaya atılmıştır. Hebb, yeni şeyler öğrenmek suretiyle beynimizi değiştirebilmemizin olası olduğunu, bu değişikliğin sinir hücresi düzeyinde gerçekleşmesinden kaynaklandığını ileri sürmektedir. Kavram beynin dinamik yapısını vurgular. Beyin esnekliği kavramının iki temel unsuru vardır; kritik dönem ve eyleme bağlı öğrenme. Kritik dönem fikri bazı yönleriyle çevresel girdinin zamanlamasının beyin gelişmesindeki önemini anlatır. O uyarın doğru zamanda gelmezse son derece önem taşıyan beceriler ya ortaya çıkmayacak veya az gelişecektir. Dil gibi yüksek nitelikli işlevler için de aynı şeyleri söylemek mümkündür (Cesur Yeni beyin). Muhtemelen barış zekâsı için de aynı şeyler söz konusu edilebilir. Barış zekâsı en çok kritik anlarda ihtiyaç duyulan bir zihinsel melekedir. Beklide gelişimini en çok çatışmalarda, savaşlarda, bir nevi olumsuz dönüt sonucunda tamamlar.

Dış uyaranların ayıklanmasında bir filtre görevi gören talamus ve mantık süzgecinden geçirildikten sonra gerekli tepkileri vermek yetilerimizi ortaya çıkaran; yönetsel işlevlerin merkezi konumundaki Frontal Korteks'in barış zekâsının köken aldığı beyin bölgeleri olması pek muhtemeldir. Bu arada kaç veya savaş tepkisinin ortaya konulmasında etkin rol oynayan adrenal korteks ve locus ceruleus de unutmamak gerekir. Barış zekâsı konusunda gelecekte yapılacak çalışmaların bu konuda bazı yanıtlar vermesi beklenebilir. Ancak bu konuda henüz bilişsel birimleri ve nöronal merkezleri veya belirli nöral seyri henüz keşfedilememiş zekâ türleri olduğu da göz önüne alınmalıdır (Rose, 2004). Örnek olarak sanatsal zekânın özellikli biliş, uygulama ve yeteneği içermesine karşılık beyin hasarlarına ilişkin etiyolojik çalışmalara oldukça dirençli olması verilebilir (Zaidel, 2005).

Barış zekâsı hangi durumlarda, ne zaman ve hangi yöntemler ile savaşıp; affedeceğini bilebilmeye ilişkin için bileşimsel, deneysel ve bağlamsal bir dizi karmaşık süreçle işler. Barış zekâsı sadece sürekli barışı ya da bunu sağlamaya yönelik bir uzlaşmayı içermez. Böylesi bir durum, yaşamın her anında ya da yaşanan her olguda söz konusu olmayabilir, bu anlamda bir çözüm tercihi her koşulda doğru bir başka deyişle barışı sağlayıcı olmayabilir. Bu anlamda barış zekâsı, hangi çatışma ve savaş durumundan kaçınılması ya da hangisinden kaçınılmaması gerektiğine zamanında ve doğru bir biçimde kararlar verebilme becerilerini ifade eder. Bu beceriler kritik ve anlık karar süreçleridir. Barış zekâsı aynı zamanda gündelik ya da istisnai çatışma ya da savaş durumlarında nasıl daha mantıklı ve stratejik davranılacağına, şiddet, öfke gibi yıkıcı duyguları bastırmak ya da yok saymak yerine nasıl olumlu ve doğru yönlendirilebileceğine ilişkin bilgiyi, bu bilgiyi uyma, biçimlendirme seçme anlamında kullanmayı içerir.

Barış Zekâsının evrimsel bir geçmişi vardır. İnsan zekâsı gibi hayvan zekâsının çok boyutlu olduğu varsayılmaktadır (Jerison, 2004). İnsanlarda, özellikle insanımsı maymunlar, maymunlar, yunuslar ve balinaları da içeren diğer memelilerde çatışma, sorun çözümü ve barış yapma, diğerlerine karşı ilgi ve diğerlerinin kendisine ilişkin algısını önemseme, grubun sosyal kurallarına ilişkin farkındalık, özgecilik, karar alma ve araç kullanma gibi özelliklerin ortak olduğu bilimsel alanyazında yer almaktadır (Ridley, 1997; Boehm, 1999). Shermer'ında (2007) belirttiği gibi türler açısından bu özelliklerin ortaya konuluş biçimi ve düzeyi farklılık göstermektedir. Diğer türlere göre insan bu özelliklerin çoğunu çok daha üst ve karmaşık düzeyde ortaya koymaktadır. Bu da barış zekâsının evrimsel bir geçmişi olduğunu, başka türlerde tek başlarına varlık göstermesine karşın insanlarda bir arada bulunan beceriler içerdiğini göstermektedir.

Barış zekâsı normal bir bireyde olduğu kadar en ışıltılı örneği olarak nitelendirilebilecek bireylerde bir gelişim süreci izler. Bir potansiyel olarak barış zekâsı önce bireyin seçme şansına sahip olmadığı çevresinde; daha sonra

da bilinçli seçimleri ile ve denetleyemediği ve denetleyebildiği yaşantıları ile bir gelişme süreci izler. Bu durum bireyin barış zekâsının sadece bir potansiyel olarak kalabileceği ya da körelebileceği olasılığını da beraberinde getirir. Aynı zamanda düzenli ve sistematik bir çabayla eğitilebileceği ve yetkinleştirilebileceğini de ifade eder.

Barış Zekâsının En Işıltılı Örneği: Mustafa Kemal Atatürk

Kişisel özellikleri, yaptıkları ve tüm yaşamı ile Barış zekâsına sahip en ışıltılı bir örnek olarak Mustafa Kemal Atatürk verilebilir. Neden mi? Bu sorunun yanıtını sınırlı örnek olaylar ve barış zekâsının bir zekâ türü olma özelliklerinin bazıları ile iç içe geçmiş bir sarmal bütünlüğünde ele aldık.

İşte Örnekler

1914 yılında başlayan I. Dünya Savaşı'nda, Mustafa Kemal Çanakkale'de sadece bir kahramanlık destanı yazıp, İtilaf Devletlerine “Çanakkale geçilmez.” dedirtmemiş aynı zamanda sahip olduğu barış zekâsını ortaya koymuştur. Nasıl mı?

Mustafa Kemal yarbaydır ve 19. Tümen Komutanıdır. Ordu yedeği olarak Bigalı'da bulunan 19. Tümen 24/25 Nisan gecesi Conkbayır yönünde tatbikat yapmaktadır. Gün ağarırken Arıburnu yönünden gelen top sesleri bir çıkartma olduğunu anlatmaktadır. Mustafa Kemal düşmanın önemli kuvvetlerle karaya çıktığını ve hedeflerinin Conkbayırı ile Kocaçimen olacağını tahmin eder. Bunun üzerine emrindeki birlikleri savaşa hazır hale getirir. Tümen ordunun yedek gücüdür. Ordu komutanının emri olmaksızın kullanılamaz. Mustafa Kemal Ordu komutanı ile temasa geçmeye çalışır ancak bu gerçekleşmez. Bu arada 27. Alayın ağır kayıplar verdiği haberleri gelmektedir. Mustafa Kemal ordudan emir gelmemiş olmasına karşılık tüm sorumluluğu üstlenerek 57. Alayı bir batarya ile Kocaçimentepe yönünde harekete geçirir. Kendisi de durumu izlemek üzere bizzat Conkbayırı'na harekete geçer. Arıburnu kesiminden bazı Türk askerlerinin çekilmekte olduğu düşman birliklerinin onları izlediği görülür. Çekilen Türk askerlerine süngü takmalarını ve mevzi almalarını emreden Mustafa Kemal böylelikle 57. Alay Öncü Bölüğünün Conkbayırı'na yerleşmesi için gereken süreyi kazanmıştır...

Bu zaman dilimi Çanakkale Savaşları Kara Harekâtı'nın kaderinin belirlendiği andır. Daha sonra 27. Alaydan geri kalan birlikleri Kolordu komutanı Esat paşanın izniyle emrine alan Mustafa Kemal 57. Alaya şu emri verir. “Ben size taarruz etmeyi değil; ölmeyi emrediyorum. Biz ölünceye kadar geçecek zaman içerisinde yerimize başka kuvvetler ve komutanlar gelebilir.” (Oy, 2007: 40-41; Dereli, 1980).

Mustafa Kemal Atatürk'ün ordudan emir gelmemiş olmasına karşılık tüm sorumluluğu üstlenmesi; ölmeyi emretmesi sadece **hangi çatışma ve savaş**

durumundan kaçınılması ya da **kaçınılmaması** gerektiğine **zamanında ve doğru kararlar verebilme** becerilerini ortaya koymaz. Aynı zamanda barış zekâsının bir başka önemli özelliğini, sadece sosyal zekâ tanımlaması içinde kalamayacak, kişiler arası ve çevre ile ilişkileri düzenleyebilme kapasitesini içeren bir **zihinsel gücü**, ifade ettiği kadar **davranışsal kararlılığı ve gücü** de gösterir. Burada ön plana çıkan değer, bir ulusun barış içinde, tam bağımsız olarak dünyada var olabilmesi için zekâ ve gücün kullanım şeklidir.

Mustafa Kemal Atatürk'ü dünya çapında üne kavuşturan niteliklerinden birinin barışseverlik olduğunu vurgulayan Yalçın (2007: 371), onun bu evrensel barışçı yaklaşımını 1933'te Cumhuriyet'in 10 yılını kutlayan ABD Başkanı Roosevelt'e gönderdiği teşekkür telgrafında en anlamlı biçimde ifade ettiğini belirtmektedir. Mustafa Kemal Atatürk telgrafta şöyle demektedir. "Türk Cumhuriyeti'nin en esaslı ilkelerinden bir tanesi olan yurttaki sulh, cihanda sulh gayesi, insanlığın medeniyetin gelişmesinde en esaslı amil olsa gerektir. Buna elimizden geldiği kadar hizmet etmiş ve etmekte bulunmuş olmak iftihara değer".

Tüm yaşamı ve yaptıkları Atatürk'ün "Yurttaki Sulh Cihanda Sulh" sözü **üstün düşünce** ve **başarıyı** temsil eden barış zekâsının en çarpıcı örneğidir. Bu sözle en büyük toplumsal örgütlenme olan **insanlığın huzur ve başarısını** amaçladığını bunun için harcadığı çabayı ortaya koymaktadır. Aynı zamanda Mustafa Kemal Atatürk'ün sahip olduğu barış zekâsının barış anlamında **işlevsel ve özgün evrensel değerler** üretebilecek düzeyde olduğunun bir başka kanıtıdır. Bu barışa yüklediği anlamları sadece değerler ve inançlar manzumesini olarak görmediğini; insan olarak sahip olduğu biyopikolojik kozmik potansiyelini **kendi ve diğer varlıklar** için bu anlamdaki becerilerini işe koştığı bir **yaşam biçimine** dönüştürdüğünü göstermektedir.

Nitekim, Mustafa Kemal Atatürk taarruz etmeyi değil; ölmeyi emrettiği Çanakkale savaşlarında düşman olarak çarpışan ve ölenler için 1934'te Anzak Kutlamaları nedeniyle verdiği mesajda "Bu memleketin topraklarında kanlarını döken İngiliz, Fransız, Avustralyalı, Yeni Zelandalı, Hintli kahramanlar! Burada, dost bir vatanın toprağında sınız. Huzur ve sükûn içinde uyuyunuz. Sizler, Mehmetçiklerle yan yana koyun koyunasınız. Uzak diyarlardan evlatlarını harbe gönderen analar! Gözyaşlarınızı dindiriniz. Evlatlarınız bizim bağrımızdadır. Huzur içindedirler ve rahat uyuyacaklardır. Onlar bu toprakta canlarını verdikten sonra, artık bizim evlatlarımız olmuşlardır." Demiştir.

Bu sözleri Mustafa Kemal Atatürk'ün üst düzeyde **yetkinleşmiş ve işe koşulmuş** barış zekâsının göstergesidir. Bu anlamda bir başka örnek olarak Atatürk'ün 17 Mart 1937'de Romanya Dışişleri Bakanı Titulesco'ya söylediği sözleri verilebilir "Dünyanın filan yerinde bir rahatsızlık varsa, bana ne dememeliyiz. Böyle bir rahatsızlık varsa tıpkı kendi aramızda olmuş gibi onunla meşgul olmalıyız. Hadise ne kadar uzak olursa olsun bu esastan şaşmamak lazımdır. Beşeriyetin hepsini bir

vücut olarak ve her milleti bunun bir uzvu olarak saymak lazımdır Bir vücudun parmağındaki acıdan, bütün vücut müteessir olur... insan, mensup olduğu milletin varlığını ve saâdetini düşündüğü kadar, bütün cihan milletlerinin huzur ve refahını düşünmelidir. Kendi milletinin mutluluğuna ne kadar kıymet veriyorsa, bütün dünya milletlerinin saâdetine hizmet etmeğe de o kadar çalışmalıdır.” Barış zekâsı barış arzusuyla birlikte yürümelidir. Yalçın (2006: 394) Atatürk’ün son nefesine kadar insanlığa, milletlerin birbirlerine yaklaşmaları, anlaşmaları gerektiğine inandığını onun için millî düşmanlık olmadığını, Türk vatanına saldırılmadıkça onun için her milletin muhterem olduğunu vurgulamaktadır.

Bu noktada Mustafa Kemal Atatürk’ün hararetli bir barış taraftarı olmakla birlikte barış meselesinde bir **hayalperest**, her ne pahasına olursa olsun barış isteyen bir “**pasifist**” olmadığını vurgulamak gerekir. Atatürk’ün dış politikası “güvenlik” kavramı ile iç içedir. Barış politikası da, Türkiye’nin güvenliği politikası ile daima beraber yürümüştür (Erol, 2005; Çaycı, 2002: 471; Armaoğlu, 1989: 177).

Mustafa Kemal Atatürk dış politikasını ideolojik dogmalardan ve ön yargılardan soyutlamış; Akıl ve bilim temeline oturtmuştur. Bu anlamda uluslar arası ilişkilerde sürekli bir dostluk ya da sürekli bir düşmanlık gibi dogmatik düşünceleri benimsememiştir (Feyzioğlu, 1984; Uzun, 2006). Bu yaklaşımının en açık ifadesi 1936’da “Biz kimsenin düşmanı değiliz! Yalnız insanlığın düşmanı olanların düşmanıyız” sözleridir. Barış ne istediğini bilmeyi gerektirir.

En sıcak çatışmaların yaşandığı Millî mücadele döneminde bile sürekli diyaloga açık olmuş; barışın sağlanması için yapılan önerileri geri çevirmemiştir. 1924’te savaşın zaruri ve hayati olması gerektiğini, milletin hayatı tehlikeye maruz kalmadıkça savaşın bir cinayet olduğunu belirtmiştir. **Savaş** onun için bir **amaç değil, milli hedeflere ulaşmak için bir araçtır** (Gök, 1991: 180).

Ulaşmak istediği millî hedefin ne olduğu da 1923’te söylediği şu sözlerde açık ve net bir biçimde tanımlanmıştır: “Biz barış istiyoruz, dediğimiz zaman tam bağımsızlık istiyoruz dediğimizi herkesin bilmesi lazımdır. Bunu istemeye hakkımız ve kudretimiz vardır. On sene, yirmi sene sonra aşağılaşarak ölmekten ise şimdiden şeref ve haysiyetle ölmeyi üstün tutmalıyız” Barış zekâsı her şeye rağmen barış olmayacağını bilmektir.

Söylemde ve eylemde tutarlılığı ve kararlılığı ile Mustafa Kemal Atatürk değişik kişiler ya da toplumlar arası ilişkilerde, diğer bir deyişle **her koşulda kişilik ve kimlik zafiyeti ortaya çıkmaksızın**; bir şekilde temsil ettiği toplumun varlığını ortaya koyabilmiş ve koruyabilmiştir. Bu özellikler ve işe koşulması barış zekâsının ana motiflerini içermekte, Onun tüm yaşamında bu ana motifleri nasıl ışıltılı bir örüntüye dönüştüğünü anlatmaktadır.

Bir başka örnek olarak, 15 Ekim 1927’de Halk Fırkası’nın **ikinci** Büyük Kongresi’nde söylediği ve 6 gün, 6 saat 33 dakikada tamamladığı **Nutuk** ve içeriği verilebilir. Uzun (2006: 70), **Atatürk ve Nutuk** isimli çalışmasında **Nutuk**’a ilişkin çeşitli değerlendirmelere değinmiş ve “ **Nutuk**’un söylenmesiyle muhaliflerin uzun yıllar kıpırdamayacak hale getirildiğini; Mustafa Kemal Paşa’nın bu işi akılcı ve kansız bir yöntemle sadece Nutuk’u söyleyerek yapmış olmasını göz ardı edilememesi gereken bir durum” olarak değerlendirmiştir. Bu durum, Mustafa Kemal Atatürk’ün gündelik ya da istisnai çatışma ya da savaş durumlarında; **mantıklı ve stratejik** davranabilmeye, şiddet, öfke gibi yıkıcı duyguları bastırmak ya da yok saymak yerine **olumlu ve doğru yönlendirebilmeye** ilişkin bilgiyi, bu bilgiyi **biçimlendirme, seçme** anlamında kullanabilmeye ilişkin üst düzeyde yetkinliğini ortaya koymaktadır. Bu yetkinlik Mustafa Kemal Atatürk’ün sahip olduğu barış zekâsının düzey ve içerik açısından önemli bir göstergesidir.

Atatürk, “Hürriyet ve istiklâl benim karakterimdir.” sözleriyle vurguladığı kişisel inancını, “Ya istiklâl, ya ölüm!” sözleriyle toplumsal inanca dönüştürmüş; bu inançla ilgili amaçlara ulaşma kararlılığını sürdürürken; aynı kararlılığa toplumu güdülemiştir. Atatürk, “Ne mutlu Türk’üm diyene!” özdeyişinde paylaşılan toplumsal kültür oluşturma çabasını sembolize etmiştir. Atatürk’ün gençliği, ufukların ötesine görmeye davet edişinde, “Büyük davamız, en medeni ve en çok refaha kavuşmuş bir millet olarak varlığımızı yükseltmektedir. Bu yalnız kurumlarında değil, düşüncelerinde de temelli bir inkılâp yapmış olan Türk Milleti’nin dinamik idealidir.” “Dinlenmek için yürümeye karar verenler asla ve asla yorulmazlar. Türk gençliği bizim yüksek idealimize durmadan, yorulmadan yürüyecektir.” sözlerinde yaratıcılık eğilimini ve Türkiye için düşlediği geleceği ortaya koymuştur. Atatürk’ün bir lider olarak belki de en çarpıcı özelliği, sahip olduğu vizyondur. Atatürk’ün vizyonu, kapsadığı gerçekçi ve ilkeli evrensel bir barışa ilişkin inançlar, değerler, amaçlar, devrimler ve öngörüler açısından hâlen güncelliğini korumaktadır (Erçetin, 2000). Bu da Mustafa Kemal Atatürk’ün sahip olduğu barış zekâsının çağlara hitap ettiğinin göstergesidir.

Bu çalışmada sınırlı olarak verilen söz ya da eylem olarak örnekler, Mustafa Kemal Atatürk’ün liderliği, lider-izleyenler bütünlüğünde bir olgu olarak algıladığını göstermektedir. O “ben, sadece ben olduğum için değil, aynı zamanda izleyenler beni lider olarak algıladığı için liderim.” diye düşünen bir liderdir. Bir lider olarak izleyenlerinin katılımı, katkısını hiçbir zaman yadsımamış; ilgilerini ve gereksinimlerini göz ardı etmemiştir. Her koşulda izleyenleri ile bütünleşebilmek için ortak bir zemin oluşturmaya çalışmıştır. Tüm insanlık için barış anlamında birliği, bütünlüğü, beraberliği ortak geleceği hissetmiş ve hissettirmiştir.

O liderliğin, kestirilemeyen bir eylem alanında riske girmeyi gerektiren bir olgu olduğunun farkındadır. Girilen riskin doğruluğunun belirsiz olduğunun bilincindedir. Evrensel anlamda barış konusunda benimsenecek “ortak vizyonun”

bu vizyona aynı yoğunluk ve derecede inanmışlık, gönül gücü, sorumluluk ve aynı anlamlar yüklenen temel değerler ile oluşturulabileceğini düşünmektedir. Geliştirdiği iç görüşü, üst düzeyde farkındalık, oluşturduğu sezgi-akıl dengesi ile vizyon, politika ve strateji geliştirebilmek için yaratıcı, doğru karar verebilmek için akademik, düşüncelerini eyleme dönüştürmek; bunların değerine inandırmak için pratik, tüm deneyimlerini doğru zamanda işe koşmak için kristalize, diğer insanları anlayabilmek; onlarla rahatlıkla etkileşebilmek, kolaylıkla iş birliği yapabilmek, kendi duygularını kontrol edebilmek için sosyal ve duygusal, hangi durumlarda, ne zaman ve hangi yöntemler ile savaşıp; affedeceğini bilebilmek için barış zekâsını ve barış zekâsına sahip olanları bir araya getirmiş bir liderdir.

Barış zekâsının, insanlık için olası tüm zamanlarda liderlerde olması ve sürekli yetkinleştirilmesi gereken bir zekâ türü olduğunu ileri sürüyoruz. Barış zekâsını ulusal ve uluslar arası düzeyde sistemlerin işleyişinde ana faktör olan insanı en yüksek düzeyde ve çok boyutlu etkin kılabilme ve sistemleri çökartecek kaos olasılığını sıfıra yaklaştıracak işleyiş için mihenk taşı olarak görüyoruz. Bu anlamda bireysel düzeyde liderlerin sahip olduğu barış zekâsını evrensel düzeyde barışın gelişerek sürdürülebilirliğini olanaklı kılmanın ön koşulu olarak algılıyoruz. Evrensel düzeyde barış, barış zekâsı olmaksızın yarı yolda kalmaya, işlevsizleşmeğe mahkûm olacağını düşünüyoruz. Nitekim kimi zaman ulusal ya da uluslararası düzeyde ortaya çıkan zekice olmayan kolektif düşünüş ve davranış biçimleri söz konusu düzeylerde kolektif zekânın kısıtlılığı ya da retardasyonu barış zekâsının akıcılığına ket vuran bir yüzey gerilimi artışı biçiminde kendisini gösterebileceğini ileri sürüyoruz. Bunun tüm sistemlerin işleyişinde durağanlığa ya da kaosa neden olabileceğini vurguluyoruz.

Ulusal ve uluslararası bağlam yoğun ve çok boyutlu etkileşimleri içerir. Her etkileşim kaos eşiği olarak tanımlanan bir alan yaratır. Bu alanın karmaşıklık, belirsizlik ve risk içerdiğini, aynı zamanda öğrenme yaratıcılık ve gelişme fırsatları sunduğunu algılamak önemlidir. Ulusal ve uluslar arası düzeyde sistemlerin bileşenlerinin hem dağılıp; parçalanmayacak kadar sağlam ve düzenli olmasını sağlamak; hem de kilitlenip durağanlaşmayacak kadar akışkan, uyarlanan ve uyarlayan olmasını sağlamak ancak bireysel, toplumsal ve evrensel düzeyde barış zekâsıyla olanaklıdır. Çünkü gerçek ve sağlıklı akıl kaos yaratmaz ve kaostan medet ummaz. Triggi'ninde (2004: 182) belirttiği gibi düzen "bireysel anlamda kendi irrasyonel kapasitelerimizin yansıması ve varlığımızın ön koşuludur. İçinde yaşadığımız dünya, rasyonel bir zihnin anlayabileceği tarzda yapılandırılmalıdır". İşte bu nedenle toplumlar kaosa yer vermeyen düzenli yapılar oluşturan düzenli yapılardır. Kaos kolektif zekâyı işlemez hale getiren bir virüstür. Kaosta ne ulusal ne de uluslar arası düzeyde sistemden, barış zekâsından ve kolektif sağlıklı bir zekâdan söz etmek imkânı yoktur.

Sonuç olarak, biz liderlerde ulusal ya da uluslar arası düzeyde, barış zekâsının sadece bir potansiyel olarak var olmasının yetmeyeceğini geliştirilmesinin etkinleştirilmesinin evrensel barış için gerektiğini düşünüyoruz. Biz aynı zamanda barış zekâsının bireysel ve toplumsal ulusal ve uluslararası düzeyde gerilediği ya da körleştiği durumlarda narsisistik, paranoid, mazokistik, sadistik, sosyopatik, bağımlı, avoidan veya histrionik kişilik örüntüleri ve/veya kişilik bozukluklarının yahut paranoid özellikli birtakım psikotik bozuklukların zemin bulacağını ileri sürüyoruz. Bu durumların ise şiddet, saldırganlık üreten bireysel, toplumsal, ulusal ve uluslar arası düzeyde psikopatolojik izdüşümleri olabileceğini öngörüyoruz. Bu anlamda da yeni tanımladığımız bir zekâ türü olarak barış zekâsının en ışıltılı örneği olarak, Mustafa Kemal Atatürk'ün söylemlerinin ve eylemlerinin bu anlamda, ulusal ve uluslar arası bağlamda liderler için önemli ipuçları içerdiğini düşünüyoruz.

KAYNAKÇA

Akyüz, H., (2002), **Kutadgu Bilig'de Sosyo-Pedagojik ve Siyasal Söylem**, Erzurum, Eser Ofset.

American Psychological Association, (1995), http://www.Irainc.com/swtaboo/taboo/apa_01.html.

Andreasen, NC, (2003), **Cesur Yeni Beyin**, Çev.: Doğan YB, Böl 4, “Beyin, Zihnin Dinamik Orkestrası”, İstanbul Okuyan Us Yayın, 61-114.

Armaoğlu, F., (1989), “Atatürk'ün Dış Politika İlkeleri”, **Atatürk'ün Ölümünün 50. Yıl Sempozyumu (3 Ekim-1 Kasım 1988)**, Ankara, s. 177.

Bar-Tal, D. Halperin, E.& De Rivera, J., (2007), “Collective Emotions In Conflict Situations: Societal Implications”. **Journal of Social Issues** 63 (2): 441-460.

Boehm, C., (1999), **Hierarchy in the Forest: the Evolution of Egalitarian Behavior**, Cambridge, Mass: Harvard University Press.

Basabe, Nekane and Valencia, Jose, (2007), “Culture of Peace: Sociostructural Dimensions, Cultural Values, and Emotional Climate”. **Journal of Social Issues** 63 (2): 405-419.

Boulding, Elise, (2000), **Culture of Peace: Hidden Side of History**. Syracuse New York: Syracuse University Press.

Ceci, S. J. & Liker, J. K., (1986), “Academic and Non-Academic Intelligence: An Experimental Separation “. In R. J. Sternberg & R. K. Wagner (Ed.). **Practical Intelligence: Origins of World Competence In Everyday**. New York: Cambridge University Press.

Ceci, S. J., (1990a), **On Intelligence.. More or Less: A Bio-Ecological Treatise on Intellectual Deveopment**, Englewood Cliffs, NJ: Prentice Hall.

Ceci, S. J. ve Diğerleri, (1990b), "Framing Intellectual Assesment In Terms of A Person-Process-Context Model". **Educational Psychologist**, Vol: 25, No: 3/4, s. 269-291.

Ceci, S. J. & Liker, J. K., (1994), "The Effect of Context: On Cognition: Postcards From Brazil". In R. J. Sternberg & R. K. Wagner (Eds.), **Mind In Context: Interactionist Perspectives on Human Intelligence**. Cambridge, MA: Cambridge University Press.

Coles, G. S., (2000), "Literacy Education, Democratic Discourse, and Psychologists", **Peace and Conflict: Journal of Peace Psychology** 6 (4), 333-338.

Çaycı, A., (2002), **Gazi Mustafa Kemal Atatürk**, Ankara.

Dereli, Ü., (1980), "Komutan Atatürk", **Uluslararası Atatürk Konferansları Tebliğleri**, (10-11 Kasım) Cilt: II, Boğaziçi Üniversitesi Yayınları.

Erol, M. S., (2005), **Lozan Barış Antlaşması Sonrası Türk Dış Politikasında Denge Arayışları (1923-1960)**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü, Ankara.

Erçetin, Ş. Ş., (2000), **Lider Sarmalında Vizyon**, Ankara Nobel Basım Dağıtım.

Feyzioğlu, T., (1984), "Atatürk'ün Dış Politikasının Özellik, İlke ve Amaçları", **Atatürk Türkiye'sinde Dış Politika Sempozyumu**, s. 1-13, İstanbul.

Gardner, H., (1983). **Frames of Mind: The Theory Multiple Intelligences**, New York, Basic Books,

-----, (1995). "Cracking Open The IQ Box". Ed.: S. Fraser, **The Bell Curve Wars: Race, Intelligence, and The Future of America**, New York: Basic Books.

-----, (1999a), "A Multiplicity of Intelligences", **Scientific American**, Vol: 9, No.4, s: 18-23.

-----, (1999b), Who Owns Intelligences? **The Atlantic Monthly**; February, Vol: 283, No: 2, s. 67-76.

Gök, N., (1991), "Kurtuluş Savaşı Dönemi Millî Mücadele'nin Dış Politika Prensipleri", **Atatürk Haftası Armağanı**, Ankara.

Gönlübol, M. ve Sar, C., (1997), **Atatürk ve Türkiye'nin Dış Politikası (1919-1938)**, Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları,, s. 94.

Hoshmand, L. T. and Kass, J., (2003), "Conceptual and Action Frameworks for Peace", **International Journal for The Advancement of Counselling** 25 (4) s: 205-208.

Jerison, H. J., (2004), "The Evaluation of Intelligence", In R. J. Sternberg (Ed.), **Hand book of Intelligence**, Cambridge University Press (pp. 612).

Maton, J. I., (2001), "Spirituality, Religion, and Community Psychology: Historical Perspective, positive Potential, and Challenges", **Journal of Community Psychology** 29 (5), 605-613.

Oy, O., (2007), **Yorumsuz**, Oda Yayınları, İstanbul.

Ridley, M., (1997), **The Origins of Virtue: Human Instincs and Evalution of Cooperation** New York: Viking.

Rose, M., (2004), **The mind at Work: Valuing the intelligence of American Worker**.Viking Penguin [DWZ].

Sarosan, S. B., (2001), "Concepts of Spirituality and Community Psychology", **Journal of Community Psychology**, 29 (5), 599-601.

Sherman, W. L., (1999), "Howard Gardner's Multiple Intelligence", http://www.muohio.edu/~shermanw/mi_gardnernew98.htmlx.

Shermer, M., (2007), **İyilik ve Kötülüğün Bilimi; İnsanlar Neden Aldatır, Dedikodu Yapar, İlgi Gösterir, Paylaşır ve Altın Kurala Uyarlar?**, Çeviren: Sinem Gül. Varlık Yayınları, Sayı: 933 s. 32-72.

Sternberg, R. J., (1983), "Components of Human Intelligence", **Cognition**, s. 15-48.

-----, (1985), **Beyond IQ: A Triarchic Theory of Human Intelligence**, New York Cambridge University Press.

-----, (1988). **The Triarchic Mind: A New Theory of Intelligence**. New York: Viking.

-----, (1992), **Metaphors of Mind Conceptions of The Nature of Intellingence**, Cambridge University, s. 4.

-----, (1996), **Successful Intelligence**, New York: Simon & Schuster.

Sternberg, R. J. and O'Hara. L., (2004), "Intelligence and Crativity". In R. J. Sternberg (Ed.), **Hand Book of Intelligence**, (pp. 612), Cambridge University Press.

Strathern, P., (1998), **90 dakikada Sartre, Çev.: Nemciye Uçansoy**, İstanbul Gendaş A.Ş.

Tremblay, Reate Chowdhari-Csaba, Nikolenyi and Louise, Otmar, (2003), "Peace and Conflict: Alternative Strategies of Governance and Conflict Resolution", **Journal of Comparative Policy Analysis: Research and Practice** 5, s. 126.

Trigg, Roger, (2004), **Akılcılık ve Bilim (Bilim Her Şeyi Açıklayabilir mi?)**, Yayına Hazırlayan: İbrahim Şener, İstanbul İzdüşüm Yayınları, s. 182.

Uzun, H., (2006), **Atatürk ve Nutuk**, Siyasal Kitabevi, Ankara.

Yalçın, S., (2007), **Atatürk'ün Millî Dış Siyaseti**, Gazi Kitabevi, Ankara s. 371.

-----, (2006), **Hayatı ve Eseri**, Gazi Kitabevi, Ankara s. 394.

Zadiel, D. W., (2005), **Neuropsychology of Art: Neurological, Cognitive, and Evolutionary Perspectives**, Psychology Press. [DWZ].